

KANSALLINEN
KOULUTUKSEN
ARVIOINTIKESKUS

KIUSAAMISTA EHKÄISEVIEN SEKÄ HYVINVOINTIA JA TYÖRAUHAA PARANTAVIEN MENETELMIEN ARVIOINTI

Keskeisimmät tulokset seitsemästä arvioidusta menetelmästä

Tiivistelmät 10:2022

TEKIJÄT Niina Rumpu, Eeva-Liisa Markkanen, Nelli Hyvärinen, Niina Anttila, Pekka Danschu,
Marko Kuvaja, Micaela Romantschuk, Miia Sainio

KUVAT Shutterstock

TAITTO PunaMusta Oy

ISBN 978-952-206-740-1 pdf

ISSN 2669-8811 (verkkojulkaisu)

@Kansallinen koulutuksen arviointikeskus

Sisällys

1	JOHDANTO	4
2	ARVIOINNIN TAUSTA JA TAVOITTEET	7
3	ARVIOINNIN TOTEUTUS JA ARVIOINTIAINEISTO	8
4	ARVIOINNIN LÄPILEIKKAAVAT TEEMAT	11
5	KIUSAAMISEN VASTAISTEN MENETELMIEN KÄYTETTÄVYYS, JUURRUTETTAVUUS JA TULOKSELLISUUS	13
	Gutsy Go	13
	K-0	16
	KiVa Koulu	18
	Oulun tunne- ja turvataitokasvatus	21
	Tukioppilastoiminta	23
	Verso-sovittelu	26
	Vänelevsverksamheten	29
6	YHTEENVETO	33

1 Johdanto

Perusopetuslain mukaan jokaisella oppilaalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Vaikka kiusaaminen on tutkimusten mukaan Suomessa vähentynyt 2000-luvulla, yhä edelleen liian moni lapsi tai nuori kokee kiusaamista koulu yhteisössään tai vapaaajallaan. Esimerkiksi THL:n Kouluterveyskyselyn¹ mukaan perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaista kahdeksan prosenttia kertoi kevään 2021 kyselyssä kokeneensa kiusaamista viikoittain. Perusopetuksen yläluokilla toistuvaksi kiusatuksi joutuu kuusi prosenttia oppilaista. Tämä tarkoittaa sitä, että keskimäärin jokaisessa koululuokassa on vähintään yksi oppilas, joka joutuu säännöllisen kiusaamisen kohteeksi. Kiusaaminen vaikuttaa kielteisesti sitä kohtaavan lapsen ja nuoren kehitykseen sekä oppimisen edellytyksiin. Kiusaamisella on tutkimusten mukaan myös kauaskantoisemmat seuraukset, sillä se voi vaikuttaa opintoihin kiinnittymiseen, sosiaalisten suhteiden luomiseen tai mielenterveyteen myöhemmässä elämässä. Tästä syystä kiusaamisen ennaltaehkäisy ja siihen puuttuminen on erittäin tärkeää.

Kiusaamisen määritelmästä käydään tutkimuskirjallisuudessa edelleen jatkuvasti keskustelua. Kouluissa kiusaamisesta käytetään usein tutkimuskirjallisuudesta tuttua määritelmää, jonka mukaan ”kiusaamista on se, kun yhdelle ja samalle oppilaalle aiheutetaan toistuvasti vahinkoa tai pahaa mieltä. Tekijöinä on joku tai jotkut, joita vastaan kiusatun on vaikea puolustautua.”² Kiusaamisen määritelmää tarvitaan, jotta ilmiön luonnetta voidaan ymmärtää, kuvata, tutkia ja arvioida. Kiusaaminen on subjektiivinen kokemus, eikä sen määrittäminen ole ongelmattonta. Kiusaamisella on ominaispiirteitä, jotka erottavat sen esimerkiksi oppilaiden välisestä riitelystä, erimielisyydestä, häirinnästä tai yksittäisestä väkivaltatilanteesta. Näitä nimenomaan kiusaamiselle il-

---

1 Helakorpi S, Kivimäki H: Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021. Tilastoraportti 30/2021. Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2021.

2 Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Malden, MA: Blackwell Publishing
ja Salmivalli, C. (2010). *Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja*. PS-Kustannus.

miönä tyypillisiä piirteitä ovat esimerkiksi toistuvuus, valtaepätasapaino, tietoisuus ja se, että kiusaamisessa on usein kyse ryhmäilmiöstä. Kiusaamiselle ilmiönä tyypillisten piirteiden vuoksi kiusaamiseen puuttuminen edellyttää erilaisia toimintatapoja kuin yksittäiseen erimielisyyteen tai loukkaavaan tilanteeseen puuttuminen.

Kiusaaminen jää usein koulun aikuisilta piiloon. Oppilaiden keskinäisissä suhteissa on erilaisia kahnauksia, loukkaavaa kohtelua, ulossulkemisen kokemuksia ja konflikteja, joiden tuominen aikuisten tietoon saattaa tuntua oppilailta hankalalta silloin, kun ne eivät ole selkeärajaisia ja määriteltävissä kiusaamiselle tyypillisten piirteiden mukaisesti. Myös netissä ja sosiaalisessa mediassa tapahtuva kiusaaminen on osaltaan haastanut perinteistä kiusaamisen määrittelyä, sillä yksittäisellä teolla ja tilanteella on digitaalisissa ympäristöissä pitkäkestoiset seuraukset, eikä teon tietoisuutta ole yhtä helppo tunnistaa. Oppilaiden kokemuksia kartoitettaessa on noussut esiin, että he myös toivovat aikuisten puuttuvan kiusaamiseen herkemmin.³

Kansallinen koulutuksen arviotikeskus Karvi sai opetus- ja kulttuuriministeriöltä keväällä 2021 pyynnön arvioida perusopetuksessa käytössä olevia kiusaamisen vastaisia menetelmiä. Tässä arvioinnissa kiusaamisella tarkoitetaan edellä kuvatun määritelmän mukaisesti puolustuskyvyttömän oppilaan tahallista vahingoittamista. Arviointi on osa opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelman kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi. Tässä tiivistelmäjulkaisussa esitellään arvioinnin keskeisimmät tulokset. Tiivistelmä on tarkoitettu ensisijaisesti kouluille ja opetuksen järjestäjille tuomaan tukea ja näkökulmia koulujen kiusaamisen vastaiseen työhön.

---

³ Esim. Huilla, H., & Juvonen, S. (2020). "Kerroin kyllä kerran, mutta ei paljon muuttanu mitään" – Kiusaamisesta kertomisen vaikeus koulun arjessa. *Kasvatus*, 51(4), 455-466 Blomqvist, K. ym. (2020). Telling adults about one's plight as a victim of bullying: Student- and context-related factors predicting disclosure. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(1), 151–159.

2 Arvioinnin tausta ja tavoitteet

Jokaisen lapsen oikeus turvalliseen oppimisympäristöön on kirjattu perusopetuslakiin. Kouluilla tulee olla suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä, ja henkilöstöllä on velvollisuus ilmoittaa tietoonsa tulleesta kiusaamis- tai häirintätapauksesta siinä osallisina olleiden oppilaiden huoltajille. Koulujen kiusaamisen vastaisen työn tueksi on tarjolla erilaisia kiusaamista ehkäiseviä sekä kiusaamiseen puuttuvia menetelmiä ja toimintamalleja. Osa menetelmistä on ollut käytössä ja niitä on kehitetty pitkään, toisaalta koulujen käyttöön kehitetään jatkuvasti myös uusia menetelmiä ja toimintatapoja kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Karvin toteuttama arviointi koskee perusopetukseen kohdennettuja kiusaamisen vastaisia menetelmiä. Menetelmällä tarkoitetaan tässä arvioinnissa erilaisia kiusaamisen vastaisia toimintamalleja ja ohjelmia, joiden tavoitteena on kiusaamisen ehkäiseminen, siihen puuttumien tai kiusaamisen jälkihoito, eli tarpeenmukaisen tuen järjestäminen kiusaamistilanteen jälkeen. Menetelmillä tuli olla toiminnan koordinoinnista, kehittämisestä ja seurannasta huolehtiva vastuutaho sekä kirjatut toimintatavat. Kiusaamisen ehkäisyn ohella menetelmä voi vahvistaa myös koulujen työrauhaa ja kouluhyvinvointia.

Arvioinnin tarkoituksena on tuottaa tietoa erilaisista kiusaamisen vastaisista menetelmistä, niiden käytettävyydestä, juurrutettavuudesta ja tuloksellisuudesta. Arviointi tuottaa tietoa eri menetelmien hyvistä käytänteistä ja toimintatavoista sekä tuo esiin niitä kohtia, joihin sekä menetelmää käyttävien koulujen että menetelmää koordinoivan tahon kannattaa kiinnittää huomioita, jotta menetelmä toimisi toivotulla tavalla.

Arvioinnin tarkoituksena ei ole asettaa arvioitavia menetelmiä vastakkain tai vertailla niiden paremmuutta, vaan tuoda tietoa menetelmien toimivista käytänteistä ja kehittämiskohteista. Arviointi tuottaa kansallisella tasolla tietoa oppimisen ja kouluhyvinvoinnin kehittämiseen, koulujen henkilöstölle oman toiminnan tueksi sekä menetelmiä koordinoiville taholle toimintansa kehittämiseksi.

3 Arvioinnin toteutus ja arviointiaineisto

Karvi järjesti syksyllä 2021 avoimen haun arviointiin. Mukaan hakevilla tahoilla tuli olla tutkimukseen perustuvaa näyttöä menetelmän toimivuudesta, ja näyttöjen tuli olla dokumentoituja sekä tulosten analysoituja. Menetelmien tuli myös noudattaa tiettyä ennalta sovittua rakennetta tai suunnitelmaa, johon niiden toiminta pohjautuu.

Hakuvaiheessa menetelmiä koordinoivat tahot täyttivät hakukyselyn, jossa he kuvasivat menetelmänsä taustaa, tavoitetta, toimintatapoja sekä näyttöä menetelmän vaikutuksista. Hakemuksia saatiin 27, joista arvioinnin toiseen vaiheeseen valittiin hakemusten perusteella seitsemän menetelmää.

Arviointiin valitut kiusaamisen vastaisia menetelmiä koordinoivat tahot tekivät itsearvioinnin, jossa he kuvasivat menetelmänsä, sen toteutusta kouluissa sekä menetelmän käytöstä saatuja tuloksia. Lisäksi arviointiin osallistuneet menetelmiä koordinoivat tahot toimittivat arviointia varten kouluilla käytössä olevia materiaaleja sekä näyttöä menetelmänsä tuloksista, kuten artikkeleita ja julkaisuja. Karvi keräsi menetelmiä käyttäviltä kouluilta tietoa koulujen henkilöstölle toteutetulla itsearvioinnilla sekä oppilaille ja heidän huoltajilleen kohdistetuilla kyselyillä keväällä 2022. Lisäksi toteutettiin etäkouluvierailuja, joissa haastateltiin koulujen henkilökuntaa ja oppilaita.

Arviointiaineisto:

Otoksessa: **375** peruskoulua, joilla oli kokemusta yhdestä tai useammasta arvioinnin kohteena olevasta menetelmästä

Kyselyihin vastasi

187 koulua, vastaajina koulun johtoa ja henkilöstöä

12 081 perusopetuksen oppilasta

2111 huoltajaa

Muu aineisto:

Arviointiin valittujen menetelmien itsearviointi ja materiaalit

Henkilöstön ja oppilaiden haastattelut

Kyselyissä ja haastatteluissa kysyttiin koulujen kiusaamisen vastaisesta työstä, sen toimivuudesta sekä vastaajien kokemuksista koulussa käytössä olevista kiusaamisen vastaisista menetelmistä.

Koulujen henkilöstölle suunnattu itsearviointi ohjeistettiin toteuttamaan ryhmässä, jossa tuli olla johdon edustajia, henkilöitä, jotka ovat vastuussa kyseisen menetelmän käytöstä sekä myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät itse ole vastuussa menetelmän käytöstä, mutta joilla on yleiskuva koulun kiusaamisen vastaisesta toiminnasta sekä käytetystä menetelmästä omassa koulussa.

Oppilaskysely oli suunnattu ensisijaisesti vuosiluokille 4–5 ja 7–8. Jos arvioitava menetelmä oli koulussa käytössä muilla luokka-asteilla, ohjeistettiin vastaajia suuntaamaan kysely sopivalle luokka-asteelle.

Huoltajakysely ohjeistettiin välittämään niille huoltajille, joiden lapsi oli koulussa vastannut kyselyyn.

Arviointiin nimettiin viisihenkinen asiantuntijaryhmä, jonka jäsenillä on kokemusta koulujen kiusaamisen vastaisesta työstä ja kiusaamisen tutkimisesta. Arviointiryhmä osallistui yhdessä Karvin asiantuntijoiden kanssa aineiston keräämiseen, aineistojen analysointiin sekä tulosten tulkintaan.

4 Arvioinnin läpileikkaavat teemat

Arviointiin mukaan valitut kiusaamisen vastaiset menetelmät ovat erilaisia niin tavoitteiltaan, vaikutusmekanismeiltaan kuin toimintatavoiltaan. Arvioinnissa on pyritty huomioimaan kunkin menetelmän omat lähtökohdat, viitekehys ja tavat määrittellä kiusaaminen. Arvioinnin toteuttamiseksi muodostettiin kolme läpileikkaavaa teemaa, joiden kautta menetelmiä arvioitiin: käytettävyys, juurrutettavuus ja tuloksellisuus. Tee-
mojen määrittelyssä on hyödynnetty viimeaikaisia tutkimustuloksia⁴, joiden mukaan vaikuttavilla kiusaamisen vastaisilla menetelmillä on tiettyjä yhteisiä tekijöitä.

Käytettävyydellä tarkoitetaan tässä arvioinnissa sitä, miten selkeä ja kohdennettu menetelmän tavoite on ja miten se soveltuu sille kohderyhmälle, jolle se on suunniteltu. Käytettävyyden arviointi kohdistuu menetelmän toimintoihin, materiaaleihin ja ohjeisiin sekä siihen, miten menetelmää toteutetaan kouluissa ja miten sen käytössä huomioidaan eri tahoja.

Juurrutettavuudella tässä arvioinnissa tarkoitetaan sitä, miten hyvin menetelmän käyttämät toiminnot ja ohjeet on otettavissa koulun arkeen sekä miten menetelmän käyttö soveltuu koulun hyvinvointityöhön. Juurrutettavuutta arvioidaan myös siitä näkökulmasta, miten menetelmän vastuunjako toteutetaan sekä miten sen käyttöä seurataan, arvioidaan ja kehitetään sekä tuetaan kouluissa.

Tuloksellisuutta arvioidaan menetelmän käytöstä saatujen tulosten kautta. Arvioinnin kohteena on se, millaisia tuloksia on saatu, miten saatua tietoa on hyödynnetty ja miten tulokset tukevat menetelmän tavoitteita. Tuloksellisuutta tarkastellaan myös menetelmän edellyttämällä panostuksilla kouluissa sekä menetelmän toimivuudesta kerätyllä palautteella ja sen hyödyntämisellä toiminnan kehittämisessä.

---

4 Esim. Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2021). What works in anti-bullying programs? Analysis of effective intervention components. *Journal of school psychology, 85*, 37–56.

Gaffney, H., Ttofi, M.M., & Farrington, D.P. (2019). Evaluating the effectiveness of school-bullying prevention programs: An updated meta-analytical review. *Aggression and Violent Behavior*.

Restad, F. (2020). Is There a Hole in the Whole-School Approach? A Critical Review of Curriculum Understanding in Bullying Research. *Nordic Studies in Education. 40*. 362–386.

5 Kiusaamisen vastaisten menetelmien käytettävyys, juurrutettavuus ja tuloksellisuus

Arviointiin valittiin mukaan seitsemän kiusaamisen vastaista menetelmää. Menetelmien tavoitteet, kohderyhmä ja toimintatavat ovat keskenään erilaisia. Tässä luvussa esitellään tiiviisti jokaisen arvioidun menetelmän toimintaperiaatteita ja -tapoja sekä keskeisiä huomioita menetelmän toimivuudesta.

Gutsy Go

Menetelmän koordinaattori: Gutsy Go ry

Menetelmä ollut käytössä vuodesta 2017 alkaen

Ensisijainen kohderyhmä: Vuosiluokat 7–9

Lisätietoja: gutsygo.fi

Gutsy Go on kouluissa toteutettavaksi kehitetty yhteisömenetelmä, jossa nuorten osallisuutta pyritään vahvistamaan. Menetelmän toimintaviikko on kohdennettu 8.-luokalaisille ja tarkoituksena on toteuttaa se koko ikäluokalle samaan aikaan. Gutsy Go:n tavoitteena on valmentaa nuorten ikäluokat kehittämään rauhaa ja luottamusta vahvistavia ratkaisuja omien kaupunkiensä ihmisten hyväksi nostaan samalla esille nuorten potentiaalin: heidän taitonsa ja kykynsä aktiivisina yhteiskunnallisina toimijoina.

Toiminnan perustana on nuorten oman hyvinvoinnin vahvistuminen heidän toimiessaan muiden hyväksi. Nuorten toteuttamista projekteista tehdyt videot tarjoavat nuorille mahdollisuuden tunnistaa sekä itsessään että toisissaan uusia luontevahvuuksia, ymmärtää omia vaikutusmahdollisuuksia sekä lisätä itsetuntoa ja osallisuuden kokemusta. Yhteistyön, yhteenkuuluvuuden tunteen ja toimijuuden vahvistaminen ovat oleellisia kiusaamisen ennaltaehkäisyssä ja tästä näkökulmasta Gutsy Go:n toiminta voidaan nähdä kiusaamista ennaltaehkäisevänä työnä.

Gutsy Go:n toteuttaminen kouluissa edellyttää lisenssiä, joka sisältää ohjeet ja työkalut toimintaviikon toteuttamiseen. Toimintaan osallistuvien koulujen opettajat saavat kolmipäiväisen valmentajakoulutuksen. Toimintaviikko toteutetaan kouluissa yhden kokonaisen kouluviikon aikana.

Ensimmäisenä kokeiluvuonna kahdeksaluokkalaisten yhteenkuuluvuus, ryhmäytyminen ja kouluviihtyvyys sekä osallisuus paranivat selkeästi. Meillä oli hyvinvoivia 9.-luokkalaista. Toimintamallit jäivät elämään oman koulun tavoilla ja tyyleillä koulun omaksi malliksi.

Gutsy Go:ta käyttäneen koulun henkilökunta

Gutsy Go:n vahvuutena käytettävyyden näkökulmasta voidaan pitää sitä, että se on innostava ja uudenlainen toimintamalli, joka sopii opetussuunnitelman tavoitteisiin. Menetelmän tavoitteet ovat hyviä, ja sen käyttämät materiaalit ovat sellaisia, joita voisi hyödyntää koulun toiminnassa myös toimintaviikon jälkeen. Arvioinnin kohteena olleissa kouluissa menetelmää ei tosin ollut käytetty ensimmäisen interventioviikon jälkeen. Jotta menetelmä toimisi kouluissa hyvin, vaatii sen käyttö koululta vahvan tuen sekä sitoutuneen henkilöstön toteuttamaan toimintaviikkoa. Menetelmän hyvien toimintojen hyödyntäminen toimintaviikon jälkeen on myös sidoksissa aktiiviseen henkilökuntaan kouluissa.

Duodecim on toteuttanut vuosina 2019–2020 määrällistä vaikuttavuustutkimusta sekä fokusryhmähaastatteluita. Näiden tulosten mukaan Gutsy Go -toimintaan osallistuneiden nuorten osallisuuden kokemus ja yhteistyötaidot vahvistuivat. Menetelmää käytetään täl-

lä hetkellä pääsääntöisesti kahdeksannella luokalla, mutta se soveltuisi hyvin myös muiden vuosiluokkien käyttöön. Gutsy Go on kehittämässä toimivia ratkaisuja koulujen itse toteutettavaan toimintaviikkoon, joka omalta osaltaan lisää menetelmän käytettävyyttä.

Käytettävyyden kannalta on kuitenkin huomioitavaa, että menetelmän ohjeiden omaksuminen edellyttää perehtymistä ja sitoutunutta henkilökuntaa, joka on valmis heittäytymään uudenlaiseen toimintatapaan. Koulutukseen osallistumiseen on varattava aikaa, ja intensiiviviikon järjestely edellyttää henkilökunnalta normaalista poikkeavan viikon järjestelyjä: huolellista suunnittelua, työn- ja vastuiden jakoa sekä aikaresursseja intensiiviseen työskentelyyn. Koulun johdon tuki näyttäytyy hyvin tärkeänä.

Gutsy Go:n vahvuuksina juurrutettavuuden näkökulmasta voidaan pitää kattavia materiaaleja, joita koulut voivat hyödyntää monipuolisesti, myös laajemmin omassa hyvinvointityössään. Menetelmä tarjoaa myös kattavia valmentajakoulutuksia, jotka valmistavat henkilökuntaa toimintaviikon toteuttamiseen. Näitä koulutuksia voidaan pitää myös laajemmin hyödynnettävinä täydennyskoulutuksina ryhmäyttämisen ja vuorovaiikutustaitojen edistämisen osalta.

Tällä hetkellä Gutsy Go -menetelmää toteutetaan kouluissa yleensä kertaluontoisesti eikä menetelmä ole jäänyt arvioinnin kohteena olleissa kouluissa pidempiaikaiseen käyttöön. Menetelmässä on kuitenkin aineksia, joita koulut voisivat pienillä muokkauksilla ottaa jatkuvaksi toteutustavaksi osana kiusaamisen vastaista toimintaansa. Menetelmän kehittämiskohteena onkin löytää keinoja pysyvään ja pitkäjänteiseen toteutukseen. Menetelmän elementtien juurtuminen koulujen toimintaan voisi lisääntyä, jos tarjolla olisi erilaisten koulujen resursseihin sopivia ns. kevyemmin toteutettavia toimintaviikkoja.

Oppilaiden kokemukset Gutsy Go -toimintaviikosta ovat pääsääntöisesti myönteisiä, millä on koettu olevan yhteyttä kouluviihtyvyyteen ja yhteishengen paranemiseen. Tutkimustuloksia Gutsy Go:n vaikuttavuudesta on tulossa syksyllä 2022. Tuloksellisuuden näkökulmasta tutkimuksia menetelmän käytöstä kiusaamisen vähenemiseen olisi toivottavaa saada vielä lisää.

K-0

Menetelmän koordinaattori: Aseman Lapset ry

Menetelmä ollut käytössä vuodesta 2017 alkaen

Ensisijainen kohderyhmä: Perusopetus (vuosiluokat 1–9)

Lisätietoja: asemanlapset.fi/k-0

K-0 on Aseman Lapset ry:n organisoimaa toimintaa, jonka avulla puututaan pitkittyneisiin ja haastaviin koulukiusaamistapauksiin. Vakavat kiusaamistapaukset ovat usein moniulotteisia ja konfliktit ulottuvat myös vapaa-ajalle sekä sosiaaliseen mediaan. Usein tilanteet ovat kärjistyneet niin, että kodin ja koulun välinen yhteistyö on vaikeutunut. K-0-toiminnassa ei ole kyse varsinaisesti kiusaamisen vastaisesta itsenäisestä menetelmästä tai toimintamallista, ja menetelmää koordinoiva taho käyttääkin siitä itsearvioinnissa käsitettä työmuoto. K-0 toiminnalla ei ole tarkoitus korvata jo olemassa olevia toimintamalleja vaan vahvistaa niitä ja tuoda kouluihin aiempaa enemmän muun muassa nuorisotyön ja perheiden kanssa tehtävän työn osaamista. Työssä tarjotaan konsultaatiota, hyödynnetään yhteistapaamisia ja sovittelua, ohjataan tarvittaviin palveluihin ja seurataan tilannetta myös tilanteen rauhoituttua.

Kiusaamiseen puuttuvaa K-0-työtä tehdään oppilaiden ja huoltajien lisäksi laajan ammattilaisverkoston kanssa. Mukana voi olla niin koulun henkilökuntaa kuin sosiaalityö, poliisi, lastensuojelu ja kuka tahansa lapsen tai nuoren elämässä mukana oleva taho. Konfliktin juurisyyt pyritään löytämään keskustelemalla eri osapuolten kanssa sekä erikseen että yhteisissä tapaamisissa. Toiminnan keskeisiä periaatteita ovat kaikkien osapuolten kuuleminen, puolueettomuus ja perheiden tukeminen.

Koulut voivat tarvittaessa pyytää konsultointiapua K-0:lta. Systemaattinen työ tapahtuu kuntakohtaisten koordinaattoreiden tekemänä, jotka tukevat koulun henkilöstöä

tilanteen selvittämisessä. Koordinaattoreiden tekemän työn ohella koulujen henkilöstön sitoutuminen prosessiin on tärkeää.

Hankalan yksittäistapauksen hoitoon saatiin keskusteluapua. Vanhempia sekä oppilasta kuultiin ja heitä tuettiin.

K-O:aa käyttäneen koulun henkilökunta

Tiivistänyt lähialueyhteistyötä Aseman Lapsiin sekä Poliisin ennalta estävään toimintaan. Rauhoittanut tilanteiden seuranta ja tuonut huoltajat mukaan tilanteiden seurantaan.

K-O:aa käyttäneen koulun henkilökunta

K-O-menetelmän vahvuutena käytettävyyden näkökulmasta on se, että se on kehitetty tunnistettuun tarpeeseen pitkittyneiden kiusaamistapausten selvittelyyn. Menetelmä tukee kouluja tuoden ulkopuolisen avun tilanteen selvittelyyn. Tilanteiden selvittely on systemaattista ja jatkuu niin pitkään kuin sille on tarvetta. Koulujen kokemukset menetelmän tuomasta avusta ovat positiivisia. Perheiden rooli huomioidaan hyvin tapausten käsittelyssä. K-O-menetelmä edellyttää aina ulkopuolisen koordinaattorin tuen, joten toiminta ei ole suoranaisesti koulujen omatoimisesti käytettävissä. Koulujen on kuitenkin tärkeä ottaa itse vastuuta toiminnan toteutuksesta. Jotta välttyttäisiin pitkittyneiden tapausten selvittelyltä, on tärkeää, että kouluilla on riittävästi keinoja ennaltaehkäistä tällaisten tilanteiden syntyminen. Tähän koulut toivoisivat enemmän tukea K-O:lta.

Juurrutettavuuden näkökulmasta K-O-menetelmän vahvuuksina on sellaisten verkostojen muodostuminen, jotka voivat kouluissa säilyä myös myöhemmin ja tukea kouluja kiusaamisen vastaisessa työssä. Tällä voidaan nähdä olevan myös ennaltaehkäisevää vaikutusta kiusaamistilanteissa. Vaikka K-O-menetelmä olisi koululla käytössä, se ei ole välttämättä koko koulun henkilöstön tiedossa. Tämä voi omalta osaltaan vaikuttaa siihen, ettei toiminnan aikana syntyviä hyviä käytänteitä välttämättä osata ottaa käyttöön ja hyödyntää koulujen omassa arjessa. Ongelmana kouluissa voi olla myös se, ettei aina tiedetä, milloin ja missä tilanteissa otetaan yhteyttä K-O:aan. Myös huoltajille se voi olla epäselvää. Kouluille laajan prosessiin sitoutuminen voi myös olla haastavaa.

Tuloksellisuuden näkökulmasta K-0:n vahvuutena voi pitää sitä, että selvitettyäksi tulevia tapauksia ratkotaan pitkäjänteisesti. Sekä koulujen henkilöstöltä kerätty aineisto että menetelmän oma seuranta osoittavat, että selvitettyäksi tulevissa tapauksissa on löydetty ratkaisuja ja selvittely on tuonut apua niin oppilaille, perheille kuin kouluillekin. Menetelmän määrittelemien periaatteiden mukaan selvittelytyötä jatketaan niin pitkään, että tilanteet saadaan ratkaistua. Vaikuttavuustutkimusta K-0-toiminnasta on melko vähän. Erityisesti toiminnassa mukana olleiden tahojen näkemyksen esiin tuominen olisi tärkeää.

KiVa Koulu

Menetelmän koordinaattori: Turun yliopisto / INVEST Psykologia

Menetelmä ollut käytössä vuodesta 2009 alkaen

Ensisijainen kohderyhmä: Perusopetus (vuosiluokat 1–9)

Lisätietoja: kivakoulu.fi

KiVa Koulu -ohjelma on Turun yliopistossa kehitetty sekä kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen että siihen puuttumiseen tarkoitettu toimenpideohjelma, joka on suunnattu vuosiluokille 1–9. KiVa Koulu -ohjelma pyrkii vähentämään kiusatuksi joutumista ja oppilaiden keskuudessa tapahtuvaa kiusaamista. Ohjelman avulla tavoitellaan myös sitä, että oppilaat uskaltaisivat puolustaa kiusattua sekä olla kannustamatta kiusaajaa.

KiVa Koulu -ohjelma perustuu tutkittuun tietoon, jonka mukaan kiusaaminen on ryhmäilmiö, ja siinä painotetaan vertaisten merkitystä kiusaamistilanteissa. Olennaista on, kannustavatko vertaiset kiusaajaa vai puolustavatko kiusattua ja auttavat häntä tilanteessa. Tämä lähtökohta näkyy hyvin myös KiVa Koulun oppituntimateriaaleissa, joissa on useita

oppitunteja siitä, miten ryhmä vaikuttaa kiusaamiseen ja miten jokainen voi omalta osaltaan vaikuttaa kiusaamiseen. Oppituntimateriaalia on tarjolla vuosiluokille 1, 4 ja 7.

Menetelmää käyttävät koulut maksavat oppilaiden määrään sidotun kunta- tai koulukohtaisen lisenssimaksun. Koulut valitsevat henkilöstöstään useammasta henkilöstä koostuvan KiVa-tiimin, joka vastaa kiusaamistapausten selvittelystä yhdessä luokanopettajan kanssa. Lisäksi menetelmän käyttö edellyttää henkilöstön ja johdon sitoutumista sen käyttöön.

KiVa-tunneilla on aina kivaa, ja ainakin itse olen alkanut miettimään omaa toimintaani kiusaamiseen liittyen. Omasta mielestäni en ole kiusannut mutta olen miettinyt kuitenkin olenko jotenkin mukana kiusaamisessa.

4. luokan oppilas

KiVa koulussa mielestäni hyvää on, että puututaan kiusaamiseen ja että aiheesta keskustellaan, jotta jokainen voi miettiä omalla kohdellaan, miksi ei kannata kiusata ja miten siihen puuttua, jos näkee tai kokee kiusaamista.

7. luokan oppilas

Karvin keräämän aineiston mukaan suuri osa vastaajista pitää KiVa Koulua menetelmänä, jonka tarjoaa välineitä erityisesti kiusaamiseen puuttumiseen sekä kiusaamisen jälkihoitoon. Sen sijaan menetelmän ennaltaehkäisevä merkitys jakaa vastaajien mielipiteitä. Noin puolet on sitä mieltä, että menetelmällä on merkittävä rooli kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä, kun taas toinen puoli pitää roolia vähäisenä.

KiVa Koulun vahvuutena menetelmän käytettävyyden näkökulmasta on se, että kouluille on tarjolla paljon materiaaleja, jotka tarjoavat käyttäjilleen monipuolisia mahdollisuuksia tuntien toteuttamiseen. Sekä huoltajat että oppilaat pitävät KiVa Koulun tunteja hyödyllisinä, joskaan huoltajat eivät aina tiedä, miten KiVa Koulua oman lapsen koulussa toteutetaan. KiVa Koulu tarjoaa selkeän ja johdonmukaisen mallin kiusaa-

misen ehkäisemiseen ja siihen puuttumiseen. Arvioinnin mukaan koulut soveltavat KiVa Koulun toimintatavoista eniten eri luokka-asteille tarkoitettuja oppitunteja ja materiaaleja. Tämä omalta osaltaan kertoo siitä, että materiaaleja riittäisi hyvin eri luokka-asteille, jolloin KiVa Koulun oppitunteja voisi pitää tasaisemmin eri luokilla. Eri toimintatapojen soveltaminen omalle koululle sopivaksi voi kertoa myös siitä, että alkuperäinen toteutustapa koetaan omassa koulussa liian raskaaksi toteuttaa.

KiVa Koulun vahvuutena juurrutettavuuden näkökulmasta on, että menetelmä on ollut useissa kouluissa käytössä jo pitkään ja henkilöstö on pääosin hyvin sitoutunut sen käyttöön. Tulosten mukaan KiVa Koulu koskettaa monessa koulussa kaikkia koulun opettajia, eikä ohjelman toteutus jää vain pienen ryhmän vastuulle. Kaikkien opettajien sitouttamista toimintaan voidaan pitää erittäin tärkeänä juurrutettavuuden näkökulmasta. Menetelmä on juurtunut arviointiin osallistuneissa kouluissa osaksi niiden toimintakulttuuria ja se on yleensä myös kirjattu osaksi lukuvuosisuunnitelmaa, mikä tukee menetelmän systemaattista käyttöä kouluissa. Juurtumista kouluissa auttaa myös menetelmän seurannan tueksi kehitetyt kriteerit ja ohjeet. Jotta KiVa Koulun käyttö saataisiin kouluissa juurtumaan osaksi arkea, olisi tärkeää, että KiVa-tunneilla käsitellyt asiat siirtyisivät sujuvasti oppituntien lisäksi myös muuhun koulun toimintaan. Tähän koulut vaikuttaisivat tarvitsevan enemmän tukea. Myös menetelmän seurantaohjeiden ja laatukriteerien vähäinen käyttö joissain kouluissa kertoo osittain niiden käytön haasteellisuudesta koulun arjessa.

KiVa Koulun vahvuuksina tuloksellisuuden näkökulmasta on, että menetelmän käytöstä on tehty paljon tutkimuksia, joiden kautta on saatu vahvaa näyttöä menetelmän toimivuudesta kiusaamisen vähentämisessä. Arviointiaineiston mukaan KiVa Koulua käyttävät koulut ovat myös pääsääntöisesti tyytyväisiä sen vaikuttavuuteen kiusaamistilanteiden puuttumisessa ja niiden selvittelyssä. Jotta KiVa Koulu olisi vaikuttava sitä käyttävissä kouluissa, edellyttää se henkilöstön sitoutumista ja menetelmän toimintojen noudattamista. Arviointitulosten mukaan menetelmän käyttö koetaan osassa kouluista raskaaksi, ja käytön edellyttämien aika- ja henkilöstöresurssien olevan epäsuhtaiset siitä saatavaan hyötyyn verrattuna.

Oulun tunne- ja turvataitokasvatus

Menetelmän koordinaattori: Oulun kaupunki / Turvallinen Oulu -hanke

Menetelmä ollut käytössä vuodesta 2020 alkaen

Esisijainen kohderyhmä: Perusopetus (vuosiluokat 1–9)

Lisätietoja: turvataitokasvatus.fi

Tunne- ja turvataitokasvatus – Oulun malli on Oulun kaupungissa kehitetty toimintamalli esi- ja perusopetusikäisten oppilaiden tunne- ja turvataitojen vahvistamiseen. Oulun tunne- ja turvataitokasvatuksen tavoitteena on ennaltaehkäistä kaikkea lapsiin niin kasvatusten kuin digitaalisissa ympäristöissäkin kohdistuvaa kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa sekä lasten keskinäisissä että aikuisten ja lasten välisissä suhteissa. Toimintamallia on kehitetty osana laajempaa vuonna 2019 käynnistynyttä Turvallinen Oulu -hanketta, joka sisältää kaiken kaikkiaan seitsemän erillistä kehittämistoimenpidettä.

Tunne- ja turvataitokasvatuksella pyritään edistämään inhimillistä, ihmisten välisten suhteiden turvallisuutta sekä edistetään lapsen omia taitoja puolustaa itseään ja omia rajojaan kiusaamis-, väkivalta-, häirintä-, houkuttelu- ja ahdistelutilanteissa. Sillä myös pyritään vahvistamaan lasten itsetuntoa ja tunne-, vuorovaikutus-, selviytymis- sekä digiturvataitoja. Tavoitteena on edistää lapsen omia taitoja puolustaa itseään ja omia rajojaan sekä opettaa lasta kunnioittamaan muiden rajoja. Vastuu lasten turvallisuudesta säilyy Oulun mallissa aina aikuisilla. Menetelmä kohdistuu sekä kiusaamisen ehkäisyyn että siihen puuttumiseen.

Tunne- ja turvataitokasvatus on sisällytetty Oulun kaupungin esi- ja perusopetussuunnitelmaan. Jokaisesta koulusta valitaan yksi tai kaksi tunne- ja turvataidoista vastaavaa opettajaa, jotka koordinoivat toimintaa omissa kouluissaan. Nimettyjen tunne- ja tur-

vataitovastaavien lisäksi kaikille menetelmää käyttävien koulujen opettajille tarjotaan koulutusta tunne- ja turvataitokasvatuksesta. Materiaalit ja muut tukiaineistot ovat käyttäjille maksuttomia.

Tunne- ja turvataitotunneissa on mielestäni paljon hyvää. Olen oppinut paljon siitä, miten kohdellaan toista, mikä on hyvä kosketus, mitä tehdä jos näet tai koet kiusaamista ja miten muutenkin ollaan hyvissä väleissä ystävän ja perheen kanssa. Pidän juuri näistä tunteista melkein pä eniten.

4. luokan oppilas

Oulun mallin vahvuuksina käytettävyyden näkökulmasta voidaan pitää sitä, että se on kehitetty oman alueen tarpeisiin ja ajankohtaisiin haasteisiin. Malli mahdollistaa myös alueellisen yhteistyön. Oulun mallilla on selkeä yhteys paikallisiin opetussuunnitelmiin, ja sen tarjoamat materiaalit ovat monipuolisia. Toisaalta kouluille on jäänyt myös paljon soveltamis- ja valinnanmahdollisuuksia sen osalta, miten koulut tai yksittäiset opettajat hyödyntävät tarjottuja materiaaleja. Tämä vaatii joka koululta myös paljon omaa suunnittelutyötä sekä koulun henkilöstön sitouttamista yhteisesti sovittuihin toimintatapoihin. Hankkeen edetessä täsmennyksiä ohjeisiin ja materiaaleihin onkin jo tehty.

Menetelmää kehitettäessä sen juurrutettavuutta on tuettu laajasti. Arviointiryhmä piti Oulun mallin juurruttamista tukevia rakenteita erittäin ansiokkaina. Koulut kuitenkin nostivat ajankäytön haasteet esiin menetelmän käyttöä estävänä tekijänä. Menetelmän juurruttamista voisi tukea se, että kaupungin tasolla määriteltäisiin esimerkiksi jonkinlaiset yhtenäiset minimitavoitteet tai laatusuosituksset, joita vastaan koulut voisivat peilata toteutusta omassa koulussa.

Oulun malli on laaja tunne- ja turvataitokasvatuksen malli, jolla on kiusaamista ehkäisevän työn lisäksi muita laajoja tavoitteita. Taustalla oleva teoreettinen viitekehys tekee Oulun mallista niin tavoitteiltaan kuin kohdennuksiltaan erilaisen kuin selkeästi vain vertaisten välisen kiusaamisen ehkäisyyn painottuvat menetelmät. Malli pohjautuu vahvaan teoreettiseen viitekehukseen tunne- ja turvataitokasvatuksessa. Arviointi-

aineiston mukaan Oulun mallin tavoitteet on määritelty ensisijaisesti yksilön taitojen kehittymisen näkökulmasta. Kiusaamisen vastaisen työn tuloksellisuuden kannalta on tärkeää, että riittävästi huomiota kiinnitetään ryhmä- ja yhteisötasolla toimimiseen. Kiusaaminen on ryhmäilmiö, johon liittyy vahingoittava vallankäyttö kohdetta kohtaan. Tästä syystä on tärkeää, että tunne- ja turvataitokasvatuksen sisältöjen lisäksi koulun kiusaamisen vastaiseen työhön liittyy koko yhteisön kiusaamisen vastaisia asenteita tukevia toimenpiteitä. On myös tärkeää, että kiusaamisen puuttumiseksi on selkeät ja yhtenäiset toimenpiteet, joista on viestitty selkeästi niin oppilaille kuin huoltajille.

Tukioppilastoiminta

Menetelmän koordinaattori: Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Menetelmä ollut käytössä vuodesta 1972 alkaen

Ensisijainen kohderyhmä: Vuosiluokat 7–9

Lisätietoja: mll.fi

Tukioppilastoiminta on vuosiluokilla 7–9 toteutettava Mannerheimin Lastensuojeluliiton koordinoima pitkään käytössä ollut nuorten osallisuutta ja myönteistä ilmapiiriä kouluihin rakentava menetelmä. Menetelmällä tavoitellaan kaikkien oppilaiden aktiivista roolia olla vaikuttamassa oman koulun asioihin sekä ilmapiiriin. Toiminnalla edistetään hyviä kaveritaitoja, harjoitellaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja, toisten huomioimista ja ryhmässä toimintaa sekä empatiaa.

Tukioppilastoiminta on oppilaiden vapaaehtoistoimintaa, jossa tavoitteena on vertais-tuen keinoin vahvistaa oppilaiden osallisuutta, rakentaa myönteistä kouluilmapiiriä sekä ennaltaehkäistä kiusaamista ja yksinäisyyttä. MLL:n tukema oppilaiden välinen vertaistukitoiminta kohdistuu ensisijaisesti ala- ja yläkoulun väliseen nivelvaiheeseen,

jossa tukioppilaiksi valitut oppilaat toimivat nuorempien oppilaiden tukena ja apuna koulun arjessa. Toiminta pohjautuu yhteistoiminnallisiin oppimismenetelmiin, ja tavoitteena on kehittää tukioppilaiden itseluottamusta ja valmiutta huomioida muiden nuorten tilanteita ja puuttua esimerkiksi kiusaamistilanteisiin. Tukioppilaiden rooli koulujen kiusaamisen vastaisessa työssä on ensisijaisesti ennaltaehkäisevä. Tukioppilaat voivat myös toimia kiusaamisen kohteeksi joutuneen nuoren tukena ja auttaa häntä kertomaan kiusaamistilanteesta aikuiselle.

Menetelmän käyttö on maksutonta, ja käyttäjät voivat suunnitella toiminnan oman koulunsa tarpeiden mukaan. Koulut valitsevat henkilöstöstään tukioppilasohjaajat, jotka vastaavat tukioppilaiden kouluttamisesta ja toiminnan suunnittelusta heidän kanssaan.

Tukioppilaat luovat esimerkiksi luokkiin parempaa yhteishenkeä erilaisilla toiminnoilla ja yhdessä tekemistä, jotta kaikilla on turvallinen ja kiva olla luokansa kanssa.

8. luokan oppilas

Tukioppilaat havaitsevat syrjään jätettyjä lapsia aikuisia paremmin. Nämä ovat oivallisia puuttumisen mahdollisuuksia.

7.-luokkalaisen oppilaan huoltaja

Tukioppilastoiminnan vahvuuksiksi käytettävyyden näkökulmasta voidaan katsoa sen yhteensopivuus opetussuunnitelman kanssa. Tukioppilastoimintaa on helppo toteuttaa, ja se on muokattavissa ja sovellettavissa käyttäjäkouluun sopivaksi. Menetelmä on helppo ottaa käyttöön ja sen käytön tueksi on tarjolla paljon koulutusta sekä materiaalia ja tukea. Toiminta on jatkunut jo vuosikymmeniä, joten menetelmä on tuttu myös monille huoltajille heidän omilta kouluajoiltaan. Koska tukioppilastoiminta on muokattavissa jokaisen koulun omiin tarpeisiin, aiheuttaa se omat haasteensa menetelmän yhtenäiselle käytölle. Tukioppilastoiminta on kiusaamista ehkäisevä menetelmä, jolla on muitakin laajoja tavoitteita oppilaiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämisessä. Näiden tavoitteiden toteutuminen ennaltaehkäisee osaltaan kiusaamista, mutta on koulujen

päätettävissä, kuinka vahvasti tukioppilaat otetaan mukaan kiusaamista ehkäisevien toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen sekä kiusaamiseen puuttumiseen.

Tukioppilastoiminnan vahvuuksina juurrutettavuuden näkökulmasta ovat toiminnan pitkät perinteet. Se on monessa koulussa ollut käytössä jo niin pitkään, että siitä on tullut osa koulujen toimintakulttuuria. Juurtumista monissa kouluissa onkin lisännyt menetelmän pitkäaikainen käyttö, jolloin se on tullut tutuksi sekä henkilöstölle että oppilaille. Toisaalta tämä asettaa omat haasteensa toiminnan arvioinnille ja kehittämiselle. Menetelmän tietoinen kehittäminen jää monissa kouluissa melko vähälle. Toiminnan kehittämisessä tärkeää olisikin pohtia, mitä toiminnalla on vielä annettavaa koulujen kiusaamisen vastaiseen työhön. Menetelmän selkeys ja toteutuksen helppous lisäävät omalta osaltaan menetelmän juurrutettavuutta kouluissa. Toiminnan tulokset näkyvät helposti koulujen arjessa, mikä myös omalta osaltaan lisää menetelmän juurrutettavuutta kouluissa. Tukioppilastoiminnan päävastuu kouluissa on nimetyillä opettajilla. Osassa kouluja tämä voi johtaa siihen, että toimintaa pidetään vain tiettyjen henkilöiden vastuulla. Menetelmän juurtumista kouluissa edesauttaa, että se tuodaan koko henkilöstön tietoon, jolloin sen käyttöön myös sitoudutaan paremmin.

Tukioppilastoiminnan vahvuuksina tuloksellisuuden näkökulmasta on se, että kouluissa on havaittavissa selkeitä tuloksia yhteisöllisyyden lisääntymisestä. Sekä henkilöstö että oppilaat pitävät toimintaa hyödyllisenä. Tietoa tukioppilastoiminnasta kerätään toistuvasti, sekä henkilöstöltä että oppilailta. MLL:n tukioppilastoiminnan laatuksiteerit ohjaavat kouluja resursoimaan ja toteuttamaan tukioppilastoimintaa tavoitteellisesti. Menetelmän tuloksellisuutta lisää myös se, että toiminnan vaikutukset ovat selkeästi nähtävissä koulujen arjessa.

Tukioppilastoiminta on kiusaamista ennaltaehkäisevä menetelmä, ja sitä on hyvä käyttää koulun muun kiusaamisen vastaisen työn tukena. Tukioppilastoiminta tukee hyvin koulun muuta kiusaamisen vastaista työtä lisäämällä yhteisöllisyyttä ja oppilaiden osallisuutta. Tukioppilastoiminnasta kerätään säännöllisesti tietoa, mutta tutkimusta sen toiminnasta on vielä melko vähän. Erityisesti toiminnan vaikuttavuudesta ja sen merkityksestä koko oppilaskuntaan olisi tärkeää saada tietoa.

Verso-sovittelu

Menetelmän koordinaattori: Sovittelufoorumi ry

Menetelmä ollut käytössä vuodesta 2001 alkaen

Ensisijainen kohderyhmä: Perusopetus (Vuosiluokat 1–9), Miniverso päiväkotikäisille

Lisätietoja: sovittelu.com

Sovittelu koulussa on Suomen Sovittelufoorumi ry:n koordinoima menetelmä. Se koostuu Verso- eli vertaissovittelusta sekä Resto- eli aikuisjohtoisesta sovittelusta. Näiden lisäksi on käytössä Miniverso päiväkotikäisille lapsille. Tässä arvioinnissa tarkastellaan vain opilaiden välistä Verso-sovittelua.

Verso-sovittelu pohjautuu restoratiiviseen lähestymistapaan, jossa korostetaan kohtaamiseen, keskusteluun ja yhteistyöhön perustuvaa prosessia. Menetelmä perustuu ristiriitojen sovitteluun, ja siinä korostetaan osapuolten oman näkemyksen esiin tuomista sekä yhteisen ratkaisun löytämistä. Verso-sovittelu perustuu yhdessä tekemiseen ja vastuunottamiseen sekä suvaitsevaisuuteen, jotka omalta osaltaan auttavat myös kiusaamista ehkäisevässä työssä. Osapuolet nähdään oman konfliktinsa asiantuntijoina, ja he itse toimivat aktiivisina osallisina asian ratkaisussa. Toiminnan tavoitteena on eheyttää rikkoutuneet ihmissuhteet ja sopia hyvityksestä sekä siitä, miten osapuolet jatkossa toimivat niin, ettei konflikti toimi. Toiminta painottuu ensisijaisesti kiusaamista ehkäisevään työhön.

Verso-sovittelun käyttö ei edellytä lisenssikustannuksia, mutta toimintaa käynnistettäessä kouluilla on omavastuuosuus koulutuksesta. Toiminta käynnistetään kouluilla kaksipäiväisellä koulutuksella, jossa ensimmäisessä osassa koulutetaan koko henkilö-

kunta ja toisessa Verso-aikuiset ja sovittelijaoppilaat. Koulutuksen jälkeen koulut saavat maksutta materiaalit käyttöönsä. Toiminta edellyttää kouluilta muutaman henkilön Verso-aikuiseksi sekä useamman oppilaan vertaissovittelijaksi.

Konfliktien selvittely on oppilaiden kesken aktiivista eikä opettajaa aina tarvita. Verso antaa työkaluja käsitellä hankalia asioita ja prosessi on niin selkeä ja yksinkertainen että se on helppo ottaa koulun arkeen mukaan. Sovittelijat ovat tyytyväisiä omaan rooliinsa ja siihen että voivat auttaa muita ja olla mukana luomassa positiivista oppimisympäristöä. Vastuun ottaminen lisääntyy. Pienten oppilaiden kynnyks hakea apua hankaliin tilanteisiin on matala, kun voi kertoa asioista toiselle oppilaalle.

Verso-sovittelua käyttävän koulun henkilökunta

Olen ymmärtänyt, että Verso-sovittelussa oppilaat sovittelevat vain lievimpiä riitoja ja kaikissa vähänkin vakavammissa tapauksissa on aina mukana koulun aikuinen. Mielestäni Verso-sovittelukäytäntö on hieno lisä oppilaiden välisten riitatilanteiden ratkaisuisissa ja hyvän ilmapiirin ylläpitämisessä.

5.-luokkalaisen lapsen huoltaja

Verso-sovittelun vahvuutena menetelmän käytettävyyden näkökulmasta on se, että se soveltuu hyvin oppilaiden välisten konfliktien selvittämiseen ja antaa osapuolille vastuuta omien konfliktien selvittämisessä. Oppilaiden kiinnostus toimia Verso-oppilaina kertoo siitä, että se on myös oppilaiden keskuudessa hyvänä pidetty tapa selvittää konflikteja. Kun oppilaat tietävät, että konfliktit otetaan käsittelyyn Verso-sovittelussa, voi tämä omalta osaltaan ehkäistä tilanteiden paisumista ja toimia myös tilanteiden syntymisen ennaltaehkäisyä. Sovittelufoorumi tarjoaa paljon kulutusta ja materiaalia Verso-sovittelun käyttöön, jotta sen käyttäminen kouluissa olisi tehty helpoksi.

Jotta Verso-sovittelu toimisi kouluissa hyvin, tulee kiinnittää huomiota siihen, että koko koulun henkilöstö on sitoutunut toimintaan. Verso-sovittelun restoratiivinen lä-

hestymistapa edellyttää tämän ajattelutavan omaksumista ja siihen sitoutumista, jotta se toimisi kouluissa parhaalla mahdollisella tavalla. Aineiston perusteella menetelmän käyttö kouluissa ei ole aina systemaattista, ja se on monesti hyvin opettajakohtaista, jolloin menetelmän käyttö vaihtelee henkilöstön sitoutuneisuuden mukaan.

Verso-sovittelun vahvuutena menetelmän juurrutettavuuden näkökulmasta on, että restoratiivisen ajattelumallin toimintatapoja on helppo ottaa käyttöön myös opetuksessa ja koulun muussa toiminnassa. Menetelmän käyttö edellyttää henkilöstön sitoutumista sen käyttöön, ja tämä on aineiston perusteella toteutunut kouluissa pääsääntöisesti hyvin. Koko henkilöstön sitoutuminen restoratiivisen ajattelumallin sisäistämisen kautta edesauttaa sitä, että menetelmän käytöstä tulee luonnollinen osa koulun arkea, jolloin se juurtuu sujuvasti osaksi koulun toimintakulttuuria. Tätä edesauttaa johdon tuki menetelmän käytölle sekä henkilöstön hyvät kokemukset menetelmän käytöstä.

Verso-sovittelun vahvuutena menetelmän tuloksellisuuden näkökulmasta on se, että se lisää oppilaiden vastuunottoa asioiden selvittämisestä ja yhdessä sopimisesta. Sekä Sovittelufoorumin oman aineiston että Karvin toteuttaman kyselyn mukaan Verso-sovittelun avulla saadaan oppilaiden väliset konfliktit usein selvitettyä ilman aikuisten apua. Selvitetyistä konflikteista suurin osa johtaa sopuun, eivätkä tilanteet uusiudu. Jotta Verso-sovittelu toimisi kouluissa hyvin, tulee kiinnittää huomiota siihen, että menetelmän tuloksellinen käyttö edellyttää huolellista arviointia siitä, millaiset tapaukset sopivat soviteltaviksi. Sovittelufoorumin oma aineisto korostaa myös tapauskohtaisen arvioinnin merkitystä ja tarjoaa vertaissovitteluun sopimattomien konfliktien ratkaisun avuksi aikuisjohtoista Resto-sovittelua. Pitkittyneissä kiusaamistilanteissa oppilaiden välisen vertaissovittelun sijaan on tärkeää käyttää aikuisvetoista selvittelyä.

Vänelevsverksamheten

Metodens koordinator: Folkhälsan

Metoden har använts sedan 1970-talet

Primär målgrupp: Årskurs 7–9

Mer information: folkhalsan.fi

Vänelevsverksamheten är en kamratstödande verksamhet som strävar till att alla elever i skolan ska känna trygghet, gemenskap och delaktighet i skolan. Med verksamheten vill man främja en trygg skolmiljö. Gemenskap, trivsel och trygghet är centrala mål för verksamheten. Syftet är att förebygga kränkningar, mobbning och utanförskap och att främja ett skolklimat där alla trivs och får vara sig själva.

Verksamheten riktas till årskurserna 7–9. Den grundläggande idén är att skapa trygghet och gemenskap genom att de äldre eleverna välkomnar de yngre när de inleder sin skolgång i åk 7. Väneleverna ska ta ansvar för att de nya eleverna, eleverna i åk 7, ska känna sig välkomna och trygga då de inleder sin skolgång. Målsättningen är att starten i den nya skolan ska minska på elevernas stress som stadieövergången kan innebära och att förebygga och stoppa mobbning. Vänelevsverksamheten är i första hand en metod som förebygger mobbning med betoning på att stärka skoltrivseln och öka gemenskapskänslan.

Att använda Vänelevsverksamheten i skolan förutsätter inga licensavgifter eller deltagande i avgiftsbelagda utbildningar. En eller flera elevhandledare ansvarar för verksamheten i skolan och planerar verksamheten tillsammans med de elever som valts till vänelever. Verksamheten planeras enligt varje skolas egna behov.

Man får lära känna sin klass, man har någon trygg elev att vända sig till vid behov.

elev i årskurs 7

Jag tycker det är jätte bra och viktigt att det finns vänelever på skolan. För mig som förälder känns det bra att veta att det finns unga på skolan som uppmärksammar andra i vardagen och kan stöda och hjälpa till om det behövs.

vårdnadshavare med en elev i årskurs 7

Styrkorna i Vänelevsverksamheten är att verksamheten utgår från målen i läroplanen och är kompatibel med den. Vänelevsverksamheten kan till sitt genomförande anpassas och tillämpas för varje skolas egen verksamhet. Metoden är därför lätt att införa. Det finns gott om utbildning och material om Vänelevsverksamheten. Det finns också gott om stöd för användningen. Vänelevsverksamheten stöder elevernas delaktighet och främjar gemenskaps känslan, och är därmed kopplad till förebyggande av mobbning. Eftersom metoden kan tillämpas och anpassas så att den lämpar sig för den egna skolan är vänelevernas verksamhet i arbetet mot mobbning i skolan mycket skolspecifik, och därför är metodens inverkan på förebyggandet av mobbning bunden till hur metoden genomförs i skolan.

Med tanke på hur väl metoden kan förankras kan Vänelevsverksamhetens styrkor anses vara att den är förankrad i verksamhetskulturen i de skolor som använder den och i vidare bemärkelse är en del av arbetet för välbefinnandet i de skolor som använder den. Metoden är tillräckligt enkel och tydlig, vilket gör den lätt att genomföra. Även metodens flexibilitet och möjligheten att tillämpa den för den egna skolans behov ökar förankringen, eftersom metoden på så sätt kan anpassas efter de egna behoven. Resultaten av metodens användbarhet syns i vardagen, som för sin del främjar förankringen av metoden.

För att metoden ska förankras i skolan är det viktigt att hela personalen har förbundit sig till att använda den. Eftersom vissa lärare har huvudansvaret för Vänelevsverksamheten kan verksamheten i vissa fall vara mycket starkt bunden till vissa personer i skolan.

Därför kan kontinuiteten i användningen av metoden vara i fara när personalen byts ut. En systematisk utvärdering och utveckling av verksamheten förekommer inte aktivt i alla skolor och kan delvis vara kopplad till att hela personalen inte har förbundit sig till verksamheten.

Vänelevsverksamhetens styrka med tanke på resultatet är att både skolornas personal och elever anser att verksamheten är viktig, och den har ansetts öka gemenskapskänslan. Information samlas regelbundet in från både personalen och eleverna. Resultaten av metoden syns konkret i skolornas vardag och ökar användarnas tillfredsställelse.

Vänelevsverksamhetens styrka är att den stöder gemenskap och delaktighet och därigenom påverkar mobbningen på ett förebyggande sätt. Den kan dock inte användas som den enda metoden mot mobbning i skolorna, utan som stöd för annat arbete mot mobbning i skolorna. Informationen om resultatet grundar sig i stor utsträckning på användarupplevelsen, som varierar mycket, vilket delvis beror på att skolorna själva får genomföra metoden på ett sätt som passar deras skola. Ett av målen med verksamheten är att öka delaktigheten och gemenskapskänslan, men det är svårt att undersöka hur dessa påverkar hela elevkåren. Enligt NCU:s enkät upplevde endast hälften av eleverna att det var lätt att delta i verksamheten.

6 Yhteenveto

Monet koulut käyttävät kiusaamisen vastaisessa työssään useampia erilaisia menetelmiä ja toimintatapoja. Kouluille tehdyn itsearvioinnin mukaan lähes kolme neljäsosaa vastaajista ilmoitti, että omassa koulussa on tällä hetkellä käytössä useampi kuin yksi kiusaamisen vastainen menetelmä. Lähes kolmasosa ilmoitti myös koulussa käytettäväksi ensisijaiseksi kiusaamisen vastaiseksi menetelmäksi useamman kuin yhden tietyn menetelmän. Erilaiset kiusaamisen vastaiset menetelmät voidaankin nähdä yhteensopivina ja toisiaan tukevinä toimintoina koulujen arjessa.

Arviointitulosten mukaan koulut olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä kiusaamisen vastaisessa työssä käyttämiinsä menetelmiin. Menetelmien käytettävyyttä lisäsivät selkeät ohjeet sekä helppokäyttöiset ja koulun käyttöön sopivat materiaalit.

Menetelmien juurtumista kouluun edesauttoivat arvioinnin mukaan menetelmän käyttöön sitoutunut henkilöstö, johdon tuki sekä menetelmän sitominen osaksi koulun muuta toimintaa ja hyvinvointityötä. Valitettavan monessa koulussa menetelmän käyttö oli kuitenkin vain muutamien henkilöiden vastuulla, jolloin menetelmän juurruttaminen koulun arkeen oli haastavampaa. Myös menetelmän käytön jatkuvuus koulussa on tällöin vaarassa mahdollisten henkilöstövaihdosten vuoksi.

Kiusaamisen vastainen työ vaatii kouluilta jatkuvaa tilanteiden seuraamista, toiminnan arvioimista sekä kehittämistä. Monet kiusaamisen vastaiset menetelmät tarjoavat kouluille käytön tueksi seurantaan liittyviä ohjeita ja manuaaleja, joiden avulla koulut voivat tarkkailla omaa kiusaamisen vastaista työtään ja sen tuloksellisuutta. Koulujen tekemä seurantatyö on tärkeää myös menetelmien toiminnan kehittämiseksi.

Koulujen omalla toimintakulttuurilla on suuri merkitys kiusaamisen vastaisessa työssä, eikä se aina kiteydy koulun käytössä olevaan menetelmään. Vaikka koulujen henkilöstö, oppilaat ja huoltajat ovat pääosin tyytyväisiä kiusaamisen vastaiseen työhön, tarvitaan

jatkuvaa toimintatapojen kehittämistä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, että myös hienovaraiseen, epäsuoraan kiusaamiseen puututaan johdonmukaisesti. Käyttämästään kiusaamisen vastaisesta menetelmästä riippumatta koulut nostivat oppilaiden välisen kiusaamisen ohella suurimmiksi huolenaiheiksi oppilaiden välisen nettikiusaamisen, oppilaiden yksinäisyyden sekä oppilaiden poissaolot. Noin joka kymmenes koulujen henkilöstölle suunnattuun kyselyyn vastannut arvioi, etteivät oppilaat uskalla kertoa koulun aikuisille näkemästään tai kokemastaan kiusaamisesta, häirinnästä tai syrjinnästä. Vielä vaikeammaksi henkilöstö arvioi netissä tapahtuneesta kiusaamisesta kertomisen. Oppilaiden kokemukset olivat samansuuntaisia. Joka kymmenes oppilaskyselyyn vastannut arvioi, ettei uskaltaisi kertoa aikuiselle näkemästään tai kokemastaan kiusaamisesta, ja vielä suurempi osuus ei uskaltaisi kertoa netissä tapahtuneesta kiusaamisesta.

Suurin osa oppilaista tietää, kenelle heidän tulisi kertoa näkemästään tai kokemastaan kiusaamisesta, mutta yli kymmenesosa kyselyyn vastanneista oppilaista ei tiennyt, miten kiusaamistapausten selvittäminen koulussa etenee. Jos oppilaat eivät tiedä, miten kiusaamistilanteisiin puututaan tai miten niitä lähdetään selvittämään, eivät he välttämättä kerro näkemästään tai kokemastaan kiusaamisesta. Karvin toteuttamaan kyselyyn vastanneista kiusaamista kokeneista oppilaista 29 prosenttia ei ollut kertonut koulun aikuiselle tapahtuneesta. Yleisimmäksi syyksi kertomatta jättämiseen mainittiin se, ettei asiasta kertomisella uskottu olevan mitään vaikutusta tapahtuneeseen.

Noin kolmannes huoltajista ei kokenut saaneensa tietoa siitä, miten oman lapsen koulussa kiusaamista ehkäistään, miten siihen puututaan tai miten tapaukset selvitetään. Vielä harvempi koki saaneensa tietoa siitä, miten koulussa käytössä olevaa kiusaamisen vastaista menetelmää toteutetaan. Koulujen kiusaamisen vastaisen työn toimivuuden kannalta on ensiarvoisen tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että niin oppilaille kuin huoltajillekin viestitään selkeästi siitä, että kouluilla on halua ja keinoja puuttua tilanteeseen. Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tärkeää ottaa sekä oppilaat että huoltajat mukaan koulujen kiusaamisen vastaiseen työhön.

Se, että aina vaan sanotaan 'kaikki mukaan leikkiin ja ketään ei kiusata ja kavereita kaikkien kanssa'. Se ei riitä. Aina asiat eivät hoidu puheilla jotka antavat meille lapsille väärää käsitä. Jos aikuiset todella meille haluavat kertoa että kaikki mukaan leikkiin niin aikuisten välitunnilla pitäisi valvoa että oikeasti ne kaikki otetaan mukaan niihin leikkeihin."

KARVI

Kansallinen koulutuksen
arviointikeskus
PL 380 (Hakaniemenranta 6)
00531 HELSINKI
kirjaamo@karvi.fi
vaihte: 029 533 5500
karvi.fi

Tekijät: Rumpu, N., Markkanen, E-L.,
Hyvärinen, N., Anttila, N., Danschu, P.,
Kuvaja, M., Romantschuk, M. & Sainio, M.